

เป็ยะ เต็งพันเมาแห่งล้านนาไทย

กันยารัตน์ พรหมวิเศษ*

ในบรรดาเครื่องดนตรีนาขานชนิดของไทยเรานั้น หลายชิ้นมีผู้เล่นสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น ทว่าอีกหลายชิ้นค่อย ๆ เลือนหายไปท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมยุคไฮเทคในโลยี้ โดยเฉพาะเครื่องดนตรีพื้นเมืองซึ่งมักจะมีคนเล่นเป็น เป็นคนในท้องถิ่นเท่านั้น เมื่อวัฒนธรรมพื้นเมืองจืดจางไป เครื่องดนตรีเหล่านั้นก็พลอยสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย เป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่งที่น้อยคนนักจะมีโอกาสได้เห็นของจริง หรือได้ยลยินการบรรเลงจริง ๆ นอกจากการได้ยินแต่ชื่อ หรือการกล่าวถึงในวรรณคดีไทย หากในอดีตมรดกแสนห์ของเป็ยะขจรกระจายอยู่ ณ ดินแดนล้านนาไทย ในฐานะเครื่องหมายแห่งชายชาติตรี

เป็ยะ หรือ เพ็ยะ สันนิษฐานว่าได้รับการกล่าวถึงในวรรณคดีไทยในชื่อต่าง ๆ เช่น เพ็ลย เพ็ลลย หรือเพ็ย ดังเช่นในกาพย์ขับไม้เรื่องพระรถเสน กล่าวไว้ว่า

“ ครั้นได้ฤกษ์ดี จึงเบิกบายศรี สมโภชภูบาล
 แตรสังข์เสียงใส พาทย์ฆ้องสรไชย มีทั้งฉิ่งเพลงชาญ
 ปี่ขลุ่ยเสียงหวาน จะเข้พิณเพ็ลยการ คัพทคือเพลงสวรรค์”

* นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ส่วนในโคลงกำสรวลศรีปราชญ์กล่าวไว้ดังนี้

“สาขาย้าควัวเล่น หลายกล
เตอรติดเพ็ลี่ยเพลงพาล รยกชู้
สาขายูในถนน ถามข่าว รยมฤา
ยงที่สาวน้อยรู้ รยกชวนนา”

และในอนิรุทธิ์คำฉันท์ได้กล่าวไว้ว่า

“จำเรียงสานเสียง ประอรประเอียง กรกริดเพ็ย็ยทอง
เต่งตึงเพลงพิน ปี่แคนทรลอง สำหรับลอบอง ลเบงเง่งฉันท”

เป็ยะหรือพินเป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีชั้นสูง ดันตำรับเครื่องติดชนิดอื่น ๆ เหตุที่ถือเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูงนั้น เนื่องจากตำนานของพุทธศาสนาและพราหมณ์ฮินดูต่างถือเอาพินเป็นเครื่องนำพาสู่ความหลุดพ้น โดยศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าเสียงแห่งพินเป็นวิธีที่ช่วยให้บรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศิวะ ในขณะที่พุทธศาสนากล่าวไว้ว่า สมเด็จพระโพธิสัตว์ได้อาศัยสายกลางแห่งพินที่สมเด็จพระอมรินทรราชาทรงติดถวาย เป็นเครื่องนำไปสู่วิถีพระโพธิญาณ

เป็ยะ พัฒนามาจากพินน้ำเต้าซึ่งทำมาจากผลน้ำเต้าผ่าครึ่งและมีสายติดเพียงสายเดียว ส่วนเป็ยะทำมาจากผลน้ำเต้าหรือกะลามะพร้าวก็ได้ และมีสายติดสองถึงเจ็ดสาย เป็ยะมีส่วนประกอบ

สำคัญคือ กะโหลก(ภาษาพื้นเมืองเรียกกะโล่ง) คันทวน ลูกบิด สายติด และหัวเป็ยะ กะโหลกพินเทียบได้กับกล่องเสียงเดี่ยวนี้มักทำมาจากกะลามะพร้าวเพราะหาได้ง่าย กะลามะพร้าวที่คัดมาจะต้องขัดให้เรียบและบาง ส่วนคันทวนและลูกบิด ทำมาจากไม้เนื้อแข็งจำพวก ไม้สัก ชิงชัน มะเกลือ หรือ มะค่า คันทวนต้องกลึงให้กลมและเหลาปลายให้เรียวสำหรับเสียบหัวเป็ยะ หัวเป็ยะมักเป็นรูปคชสารหรือนกหัสดีลิงค์ ทำมาจากสำริด ว่ากันว่าเสียงเป็ยะจะไพเราะหรือใช้ได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับหัวเป็ยะนี้เอง ซึ่งในปัจจุบันไม่มีใครสามารถผสมสำริดมาหล่อทำหัวเป็ยะได้อีกเลย หัวเป็ยะของดีแท้จึงเป็นของบรรพบุรุษที่ตกทอดกันมา แต่ก็ยังไม่สิ้นหวังเสียทีเดียว เพราะช่างรุ่นใหม่สามารถดัดแปลงการหล่อหัวเป็ยะได้ใหม่ แต่ต้องหล่อด้วยทองเหลืองหรือสำริด

ที่หลอมมาจากฆ้องเท่านั้น สำหรับสายเบ็ยะจะเป็นสายทองเหลืองหรือสายกีตาร์ก็ได้ โดยจะชิงพาดจากหัวเบ็ยะมายังลูกบิด สายนอกหรือสายบนสุดจะให้เสียงทุ้ม

เด็กหนุ่มล้านนาครั้งอดีตพออายุย่างเข้า 16 ถึง 17 ปีจะเริ่มหัดเล่นเบ็ยะกันแล้ว เนื่องจากถือเป็นธรรมเนียมที่ว่าชายหนุ่มจะต้องไปอวดฝีมือปอกเบ็ยะแ่้วสาว ราวึงราวพันความในใจยามค่ำคืน เวลาเล่นจะขับลำนำไปด้วยเรียกว่าอ้อโคลง ชายใดสามารถเล่นเบ็ยะได้จึงจะถือว่ามีศักดิ์ศรีสมชายชาติศรี สมควรที่สาวเวียงเหนือจะมอบใจให้ เพราะการเล่นเบ็ยะได้นั้นนอกจากจะแสดงฝีมือและความกล้าของกล้ามเนื้อหน้าอกแล้ว ยังต้องอาศัยความพยายามและฝึกกันเป็นแรมปี จนมีสำนวนติดปากกล่าวไว้ว่า “สามเดือนเป็นปี สามปีเป็นเบ็ยะ” ธรรมเนียมติดพันเกี่ยวสาวนี้พ้องกับตำนานในพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า คนธรรพ์เทวบุตรปัญจสิงขรได้ติดพันและร้องเพลงเกี่ยวนางภัททาสรีรังษสา ธิดาท้าวติมพुरु ราชานแห่งคนธรรพ์ ณ นิเวศน์ของท้าวติมพुरुนั่นเอง พระปัญจสิงขรสามารถสามารถติดพันประสานเสียงร้องได้อย่างไพเราะจับใจยิ่งนัก ครูดนตรีไทยจึงยกย่องให้พระปัญจสิงขรเป็นครูทางดนตรี(การเปล่งเสียงจากสาย) ดังที่ได้กล่าวไว้ในโองการไหว้ครูว่า.....พระปัญจสิงขร พระกรเธอถือพิณติดตั้งเสนาะสนั่น.....

เนื่องด้วยเสียงเบ็ยะจะแผ่วเบา หนุ่มล้านนาจึงนิยมเล่นเบ็ยะเดี่ยวๆ ไม่ประสมเครื่องดนตรีอื่นๆ เวลาเล่นเรียกว่าปอกเบ็ยะซึ่งมีที่มาจากการใช้โคนนิ้วชี้ขวากดหรือพานจุดเสียงที่ต้องการเบาๆ แล้วใช้เล็บนิ้วนางหรือนิ้วก้อยเกี่ยวสายเดียวกันนั้น จากนั้นจึงถอนโคนนิ้วชี้ออกโดยเร็ว วิธีนี้เรียกว่าปอก ขณะปอกจะใช้มือซ้ายที่ประคองคันทันเบ็ยะคอยกดกะลั้งแนบกับบอกและแจ้มเปิดออกสลับกัน

การเปิดปิดกะโหล่งอย่าง รวดเร็วติดต่อกันจะได้เสียงกังวานและกระเพื่อมไล่ตามกัน เป็ยะจึงมีท่วงเลื้อยหรือโอเวอร์โทนแบบดนตรีตะวันตก นอกจากนี้นิ้วมือซ้ายจะคอยกด หรือนับสายที่ถูกป็อกเพื่อเปลี่ยนระดับเสียงจากการป็อก เป็ยะ 2 สาย จะเล่นยากที่สุดเพราะต้องคอยหาจุดเสียงและป็อกให้ตรงตำแหน่ง ในขณะที่เป็ยะหกสายและเป็ยะเจ็ดสายจะเล่นง่ายที่สุดเนื่องจากมีสายที่ถูกรั้งหรือหน่วงเอาไว้ สายที่ถูกหน่วงเท่ากับได้ขึ้นสายเสียงเอาไว้แล้ว เวลาเล่นจึงไม่ต้องป็อกเป็ยะก็ได้ แต่จะใช้นิ้วมือที่

หรือนิ้วมือขวาเกี่ยวสายที่ถูกหน่วงแทนการป็อก ซึ่งวิธีนี้จะเรียกว่าจก เส้นขของเป็ยะที่โดดเด่นขดนตรีชนิดอื่น เห็นจะเป็นที่การเปิดปิดกะโหล่งซึ่งทำด้วยกะลาผ่าซีกนี้เอง ด้วยเหตุนี้คนเล่นเป็ยะจึงต้องถอดเสื้อ เพื่อให้ได้ยินเสียงกังวานชัดเจน คนเล่นเป็ยะได้ในอดีตจึงมีผู้ชาย และด้วยเหตุที่เสียงเป็ยะกังวานหวละม้ายเสียงระฆังขนาดเล็กนี้เอง เป็ยะจึงได้รับการขนานนามว่า “เติงพันเมา” แปลว่าเสียงระฆังที่ชวนให้หลงใหลโดยพลัน โดยเติง หมายถึงระฆัง พัน เทียบได้กับ พลัน และเมา เทียบได้กับคำว่าหลงใหล

ที่มาของเป็ยะยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด คงมีแต่การกล่าวไว้ในพงศาวดารล้านนาว่าสมัยที่คนไทยจากดินแดนสิบสองปันนาได้อพยพลงมาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทยนั้น เจ้าเมืองสิบสองปันนาได้ส่งครูดนตรีละคร ฟ้อนรำ ตามลงมาสอนคนไทยที่นี่ ครูเหล่านั้นได้ถ่ายทอดการเล่นและประดิษฐ์ท่วงเป็ยะให้แก่คนที่นี่ด้วย จวบปัจจุบันวัฒนธรรมการแ้วสาวยามค่ำคืนได้จางหายไป

ไป พร้อมกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่ จึงแทบจะไม่มีผู้ใดได้สัมผัสเสียงรยจวนของเป็ยะอีกเลย ทว่าคนรุ่นใหม่ก็ยังมีโชคที่จะได้ยินเสียงป็อกเป็ยะอีกครั้งหนึ่ง เมื่อกลุ่มศิลปินพื้นบ้านผู้ตระหนักในภูมิปัญญาของบรรพชน ได้รวมตัวกันฟื้นฟูศิลปะการบรรเลงเป็ยะขึ้นมา ด้วยการสนับสนุนของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยพายัพ และหนึ่งในศิลปินกลุ่มนี้เป็นผู้หญิง ผู้ตั้งใจสืบสานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ให้ลูกหลาน จนสามารถเอาชนะอุปสรรคของความเป็นหญิงไปได้ที่น่าชมเชยยิ่ง ศิลปินกลุ่มนี้เริ่มศึกษาพิณเป็ยะจากสล่า แปง โนจา ผู้ล่วงลับไปแล้ว และได้ประยุกต์การเดี่ยวเป็ยะมาเป็นบรรเลงพร้อมกันสองหรือสามคน จนกระทั่งทุกวันนี้คงจะเหลือเพียงพ่ออุ๊ยบุญมา ไชยมะโน

